

**LA FORMACIÓ UNIVERSITÀRIA
DE PERSONES GRANS A EUROPA.
REALITAT ACTUAL I
PERSPECTIVES DE FUTUR**

La formació universitària de persones grans a Europa. Realitat actual i perspectives de futur

Carmen Orte Socias¹

Martí X. March Cerdà²

*«Vive como si fueras a morir mañana. Aprende como si fueras a vivir siempre»
(Mahatma Gandhi)*

---

¹ Catedràtica d'universitat. Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Universitat de les Illes Balears. <carmen.orte@uib.es>.

² Catedràtica d'universitat. Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques. Universitat de les Illes Balears. <marti.march@uib.es>.

Resum

Revisem els programes d'aprenentatge al llarg de tota la vida en l'àmbit internacional, des de la perspectiva de l'aprenentatge adult, destinat a les persones de cinquanta anys o més i no vinculat a l'àmbit laboral. Tenint molt present l'envelliment de la població mundial i les perspectives d'augment dels grups de persones grans, de cinquanta a setanta-quatre anys, i més grans, de setanta-cinc i més anys, comença a ser una qüestió de molta importància política, econòmica i social la inversió en les accions i els programes que possibilitin l'envelliment saludable. Potenciar la presa de decisions eficaces sobre el mateix procés d'envelliment, amb la finalitat de mantenir les habilitats funcionals de les persones a mesura que envelleixen, el major temps possible i en les millors condicions. La participació és un element molt important en aquest procés. Les possibilitats són àmplies; tant el voluntariat com la participació en activitats de tipus físic, cognitiu i social milloren la qualitat de vida, i de manera especial, els projectes educatius i culturals que s'han desenvolupat des de la dècada de finals dels anys seixanta en la majoria de països desenvolupats, encara que amb ritmes diferents i diferents maneres de dur-se a terme, però amb un resultat igual pel que fa a la millora de les oportunitats de salut i qualitat de vida. Tenint en compte aquestes qüestions, ens plantejem la importància de fer arribar l'educació a totes les persones com un dret, sobretot a aquells col·lectius que té més dificultats socials.

Resumen

Revisamos los programas de aprendizaje a lo largo de toda la vida en el ámbito internacional, desde la perspectiva del aprendizaje adulto, destinado a las personas de cincuenta años o más y no vinculado al ámbito laboral. Teniendo muy presente el envejecimiento de la población mundial y las perspectivas de aumento de los grupos de personas mayores, de cincuenta a setenta y cuatro años, y mayores, de setenta y cinco años y más, empieza a ser una cuestión de mucha importancia política, económica y social la inversión en aquellas acciones y programas que posibiliten el envejecimiento saludable. Potenciar la toma de decisiones eficaces sobre el propio proceso de envejecimiento, con la finalidad de mantener las habilidades funcionales de las personas a medida que envejecen, el mayor tiempo posible y en las mejores condiciones. La participación es un elemento de mucha importancia en este proceso. Las posibilidades son amplias; tanto el voluntariado como la participación en actividades de tipo físico, cognitivo y social mejoran la calidad de vida, y de forma especial, los proyectos educativos y culturales que se han desarrollado desde la década de finales de los años sesenta en la mayoría de países desarrollados, aunque con distinto ritmo y distintas formas de llevarlos a cabo, pero con igual resultado en lo que se refiere a la mejora de las oportunidades de salud y calidad de vida. A la luz de estas cuestiones, se plantea la importancia de hacer llegar la

educación a todas las personas como un derecho, haciendo especial hincapié en aquellos colectivos con mayor dificultad social.

Introducció

Ens interessa reflexionar sobre la importància de l'aprenentatge al llarg de tota la vida en l'edat adulta, sobre l'educació de persones adultes a Europa, sobretot persones més grans de cinquanta anys que cursen estudis a la universitat o en centres que hi estan vinculats d'alguna manera. Estudis amb una finalitat cultural, social, educativa o d'una altra índole, però no vinculada necessàriament a l'obtenció d'una titulació acadèmica que els acrediti per al món laboral, encara que els beneficis de l'aprenentatge permanent inclouen també la millora de l'ocupabilitat, especialment en un moment en què l'edat de jubilació s'està endarrerint. De fet, l'aprenentatge al llarg de tota la vida aporta molts beneficis de tipus individual i també social. Potencia la ciutadania activa i contribueix a la millora del benestar en relació amb la salut i la societat, i fomenta la presa de decisions eficients.

Tanmateix, encara que les maneres de dur a terme aquest aprenentatge són molt variades, amb beneficis semblants, aquest tipus de distinció és especialment important. Això es deu, justament, a l'actual desenvolupament tan ampli de les ofertes d'aprenentatge per a persones adultes, amb molt diferents objectius, motivacions i tipus d'organització, estructura, continguts, metodologies docents, perfil de la població beneficiària, així com de cobertura legal i financera. Ens referim, doncs, al que també s'anomena educació d'adults no vocacional, la qual es duu a terme en una àmplia gamma de contextos dins d'un marc d'aprenentatge permanent, d'aprenentatge al llarg de tota la vida, si bé ens centrem en una etapa concreta, a partir dels cinquanta anys o més.

De fet, el límit a partir del qual establim el grup d'edat diana podria establir-se als seixanta-cinc o als seixanta anys. És una qüestió que té a veure amb l'acord tàcit generat en els programes destinats a persones grans, tant a Espanya com en altres llocs d'Europa, si bé en molts casos depèn dels objectius dels programes, els quals es dirigeixen a persones que ja estan fora de l'àmbit laboral o bé els interessos dels quals no formen part de manera específica de l'ocupabilitat. Aquest acord, a poc a poc, s'ha anat concretant en la pràctica dels programes destinats a població adulta gran, en edats cada vegada més joves, coincidint amb les característiques demogràfiques, laborals i socials de la població de cinquanta anys en endavant, o fins i tot de menys de cinquanta anys, i amb necessitats i demandes relacionades amb programes de formació permanent.

El canvi demogràfic i el tipus de societat del coneixement en què vivim estan possibilitant que també les persones grans puguin accedir a ofertes formatives de diferents nivells i

amb diferents objectius. Els interessos són variats i també depenen en molts casos de la formació bàsica prèvia, o bé de l'interès per romandre actives i actualitzades en l'àmbit intel·lectual, dins d'una oferta, més o menys formalitzada, que els permeti a més compartir els interessos i aprenentatges amb altres persones.

Així, si bé ens movem en un ampli marge d'edat per algunes de les raons esmentades, també establím en un ampli marge el concepte de formació permanent en el context de l'aprenentatge al llarg de tota la vida. En primer lloc, la definició mateixa ja ens anuncia la diversitat d'objectius i possibilitats d'aquest aprenentatge, fins i tot centrat en l'edat adulta i deixant de costat l'etapa prelaboral, el gruix de la formació professional, de la formació vinculada al treball. L'aprenentatge permanent inclou diverses maneres de dur a terme l'activitat, tant d'àmbit formal com no formal i informal.

Amb tot, i pel que fa al col·lectiu de persones adultes, prenent en consideració la classificació per grups d'edat que va proposar el NIAACE (2009) en relació amb la formació permanent, (fins a vint-i-cinc, de vint-i-cinc a cinquanta, de cinquanta a setanta-cinc, més de setanta-cinc anys), és important comprendre les necessitats i les aspiracions dels estudiants en general i de les persones més grans en particular, si bé existeix un consens pel que fa als grans objectius que promou l'aprenentatge permanent: acompliment personal, ciutadania activa, inclusió social, ocupabilitat i adaptabilitat. Objectius que adquireixen més sentit i importància en el context del canvi demogràfic i de les característiques dels diferents grups d'edat.

Aprenentatge al llarg de tota la vida i canvi demogràfic

Efectivament, a mesura que ens endinsem en la primera dècada del segle XXI, l'envelliment demogràfic és una de les principals tendències a escala mundial. Com indica l'Organització de les Nacions Unides, atès el ritme de creixement de la població de persones grans del món, el 2050 es preveu que hi haurà una població de dos mil milions de persones més grans de seixanta o més anys. En un context d'augment de l'esperança de vida de la població, de millora de la salut, s'incrementa la longevitat de les persones grans, n'augmenta el nombre i també el nombre d'aquelles que tenen i tindran més problemes de dependència. Aquesta idea queda reflectida en l'estudi titulat *Why population aging matters: a global perspective*³ (2007), en el qual de manera succinta es descriuen els principals trets d'aquest grup de població pel que fa a la salut i als aspectes socials i també els reptes i les oportunitats que poden estimular el diàleg científic i polític. L'informe identifica nou tendències que ofereixen una fotografia dels reptes de futur en la població mundial:

³ <http://www.nia.nih.gov/researchinformation/extramuralprograms/behavioralandsocialresearch/globalaging.htm>.

1. La població mundial envelleix. Per primera vegada en la història, les persones de seixanta-cinc i més anys aviat excediran en nombre els nens i les nenes de menys de cinc anys d'edat.
2. Augmenta l'esperança de vida. La major part de països mostren un augment estable de la longevitat al llarg del temps. Això planteja qüestions sobre el potencial de la vida humana.
3. El nombre de vells més vells està augmentant. Les projeccions de la població mundial de vuitanta i més anys indiquen un augment del 233% entre el 2008 i el 2040, que contrasta amb el 160% de la població de seixanta-cinc i més anys i el 33% del total de la població de totes les edats.
4. Algunes poblacions envelleixen mentre el seu volum disminueix. Mentre que la població mundial envelleix, el volum total de la població està disminuint de manera simultània en alguns països, i es preveu que la llista d'aquests països s'ampliarà.
5. Les malalties no contagioses s'estan convertint en una càrrega creixent. Ara les malalties cròniques no contagioses són la causa principal de mort entre les persones més grans, tant als països en via de desenvolupament com als països desenvolupats.
6. Les estructures familiars estan canviant. A mesura que les persones viuen més i tenen menys fills, les estructures familiars es transformen i les opcions de cures en les edats més avançades poden canviar.
7. Els patrons de treball i retir estan canviant. La reducció de la proporció del nombre de treballadors en relació amb el de pensionistes i el fet que les persones passin una part major de les seves vides en la jubilació fan augmentar els impostos de salut i dels sistemes de pensions existents.
8. Els sistemes de seguretat social estan evolucionant. Com que les despeses de seguretat social augmenten, un nombre creixent de països està avaluant el manteniment d'aquests sistemes.
9. Emergeixen nous desafiaments econòmics. L'envelliment de la població té i tindrà grans efectes en els programes de prestacions socials, l'oferta de treball i l'estalvi total a tot el món i pot exigir nous enfocaments fiscals per adaptar-se a un món en canvi.

D'acord amb això, i tal com recull l'informe mundial sobre l'envelliment *An aging world: 2008* (2009),⁴ el creixement estable i sostingut dels grups de població més grans, princi-

⁴ <<http://www.census.gov/prod/2009pubs/p95-09-1.pdf>>.

palment a partir del 2010, planteja innombrables reptes per a les polítiques de benestar. D'acord amb el que hem explicat que recull l'Institut Nacional de Salut dels Estats Units, l'informe examina les repercussions socioeconòmiques de les tendències sociodemogràfiques d'envelliment de la població mundial i destaca, d'una banda, el triomf dels avenços mèdics, socials i econòmics i, de l'altra, els desafiaments que planteja l'envelliment de la població pel que fa a la seguretat social i els plans de pensions, els sistemes d'atenció a la salut, i els models existents de suport social. L'envelliment de la població afecta el creixement econòmic, els patrons de malaltia i prevalença i les suposicions fonamentals sobre l'envelliment.

En definitiva, en l'informe es recomana invertir en investigació de caràcter transnacional i multidisciplinari sobre els nou reptes detallats anteriorment. Es planteja la necessitat de generar el coneixement necessari en aquests àmbits per produir dades que permetin guiar les polítiques públiques i la planificació a llarg termini, com ja estan fent molts països en desenvolupament. De fet, les conseqüències financeres i socials de l'envelliment de la població estimulen l'expansió de la investigació en noves àrees que van des de la macroeconomia als recursos genètics.

Des d'una perspectiva positiva i en coherència amb la Declaració de Brasília de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) del 1996, «l'envelliment està lligat al desenvolupament. Les persones grans saludables són un recurs per a les seves famílies, les seves comunitats i l'economia». Per això és important dur a terme les polítiques adequades que permetin influir sobre la salut i la qualitat de vida de la població de persones grans. D'aquesta manera, i a partir de les consideracions recollides al Pla d'Acció Internacional de Madrid sobre l'Envel·liment,⁵ de l'any 2002, una de les línies més importants de treball en relació amb les persones grans és apostar per les polítiques d'envelliment actiu. Es tracta d'optimitzar les oportunitats de salut, d'educació, de participació i de seguretat, millorant la qualitat de vida de la població al llarg del cicle vital. Cal prendre en consideració els factors econòmics, socials, ambientals, personals, comportamentals i dels serveis de salut i socials que hi influeixen, en un context cultural determinat i tenint en compte una perspectiva de gènere.

Efectivament, les tendències de l'envelliment de la població indiquen com n'és d'important parar esment en aquest col·lectiu. En el context de la Unió Europea i segons la projecció de l'Eurostat (2004),⁶ el 2050, el percentatge de persones grans que tindran entre seixanta-cinc i setanta-nou anys serà d'un 18,5% de la població total, i el de les persones més grans de vuitanta anys de l'11,8%, que tindrà un augment més accelerat a d'Espanya, on se situarà per sobre del 30%. Un dels reptes més importants és donar resposta a la major demanda d'assistència sanitària i l'adaptació dels sistemes de salut i socials a aquesta nova situació.

⁵ <<http://www.imsersomayores.csic.es/documentos/documentos/onu-informe-01.pdf>>.

⁶ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/product_details/publication?p_product_code=KS-CD-04-001>.

Les propostes sobre l'envelliment actiu permeten tenir una visió optimista de les persones grans i de les seves contribucions actuals i futures en la societat, més enllà de visions pessimistes i de càrrega. Sobre aquest tema, el lema de la celebració del dia internacional de les persones grans de l'1 d'octubre de 2010, «Una nova força per al desenvolupament», tenia la finalitat de destacar la tasca tan important que porten a terme les persones grans en àmbits molt diversos de la societat i la gran importància que té el fet d'apostar per la inversió en la creació de les condicions que afavoreixen la salut, l'autonomia i la independència d'aquest col·lectiu, perquè participin en totes les qüestions que els afecten com a ciutadans i com a col·lectiu amb unes necessitats específiques per raons socials i de salut.

Envellir amb èxit

L'envelliment de la població i les projeccions d'augment d'aquesta població estan influïent en les polítiques que es duren a terme en diversos àmbits relacionats amb el manteniment equilibrat del sistema pel que fa a l'atenció i la disponibilitat de recursos. També, per força, en relació amb el treball, l'edat de jubilació, els recursos econòmics, de salut i socials destinats a la població de persones grans, per la qual cosa també és necessari reflexionar sobre les opcions que permetin potenciar al màxim els recursos disponibles.

Així, és clar que l'endarreriment de l'edat de jubilació en la majoria de països europeus—no tant per respondre als desitjos del treballador en cas que vulgui seguir treballant durant més temps, per fomentar la participació social o per allargar la durada de la cotització a la seguretats social—també requereix invertir en projectes de formació permanent, com ara projectes que permetin adquirir o actualitzar les habilitats necessàries d'aquests treballadors per respondre a les demandes laborals i que romanguin en actiu de la millor manera possible. D'altra banda, és necessari invertir en els recursos socials, de salut o d'un altre tipus que donin resposta a les necessitats físiques, psíquiques i socials de les persones que, a mesura que envelleixen, presenten més vulnerabilitat i necessiten més suport. Sobre aquest tema i des d'una perspectiva de procés i de potenciació dels recursos, les línies de treball més interessants són les que es basen en models d'envelliment actiu i positiu. Aquests models se centren a potenciar la salut de les persones fomentant la presa de decisions personals en relació amb les seves capacitats funcionals físiques, psíquiques i socials en el seu propi procés d'envelliment enfront de la passivitat del fet d'esperar la decadència, el declivi i la dependència, l'activitat de potenciar la salut, la qualitat de vida i la independència al més aviat possible i el màxim de temps possible.

En aquest context de potenciació de tot el que suposa l'envelliment saludable o l'envelliment actiu o amb èxit, és interessant analitzar el decàleg que va aprovar la Societat Espanyola

de Geriatria i Gerontologia,⁷ un decàleg que es concreta en els punts següents i que és una expressió del que signifiquen les polítiques i les actuacions de l'envelliment actiu:

1. L'alt envelliment de la població és un assoliment històric, conseqüència del seu progrés.
2. Tota persona gran ha de sentir-se orgullosa d'haver arribat a aquesta edat.
3. La vellesa pot ser una etapa de la vida tan positiva com qualsevol altra.
4. No és just que es fomentin temors i sobresalts en les persones grans.
5. Han de desaparèixer totes les formes de discriminació per l'edat.
6. La dependència no és conseqüència de l'edat.
7. És possible disminuir la freqüència i la intensitat de la dependència.
8. L'atenció geriàtrica és un dret bàsic a la qual no té accés la majoria de les persones grans quan la necessiten.
9. És necessària una llei de dependència justa i que doni suport a les famílies.
10. No s'ha de relacionar vellesa amb terminalitat.

És evident que aquest decàleg suposa, d'una banda, una presa de decisions clara i manifesta sobre la nova realitat de les persones grans i, d'altra banda, l'aposta per un model d'envelliment diferent del que tradicionalment havien tingut les persones grans en el seu procés vital.

Així mateix, cal fer referència, dins d'aquesta filosofia de l'envelliment actiu i positiu, a la declaració ministerial de Lleó del 2007, en la qual els representants dels estats membres de la Comissió Econòmica de les Nacions Unides per a Europa (CEPE), van aprovar un document titulat «Una societat per a totes les edats: reptes i oportunitats». És una declaració emmarcada en l'Estratègia Regional d'Aplicació del Pla d'Acció Internacional de Madrid sobre l'Envelliment, els punts fonamentals del qual són els següents:

1. Celebrem l'augment continuat de la longevitat com un assoliment important de les nostres societats i observem amb reconeixement els canvis i les adaptacions efectuats com a resposta a l'envelliment de la població.
2. Seguim decidits a arribar a l'objectiu últim d'una societat per a totes les edats basada en el respecte dels drets humans, la protecció contra la discriminació per motius d'edat, la cohesió social i la igualtat d'oportunitats per als homes i les dones de totes les edats.
3. Estem compromesos a seguir promovent la integració de l'envelliment en totes les esferes normatives en els àmbits local, nacional i internacional. Aquestes normes i polítiques haurien de basar-se en els principis de la reciprocitat, l'equitat i la interdependència entre les generacions.

⁷ <<http://www.segg.es>>.

4. Fomentar la imatge positiva de les persones grans, en particular mitjançant el sistema educatiu i campanyes en els mitjans de difusió, pot contribuir en gran mesura al fet que s'apreciïn de manera més generalitzada les aportacions que aquestes persones poden fer a la societat.
5. El civisme actiu, el dinamisme de la societat civil i la interacció entre els ciutadans i l'estat són imprescindibles per aconseguir una societat per a totes les edats. El foment de les possibilitats d'acció de les persones d'edat i la promoció de la seva participació plena són crucials perquè aconseguixin una vellesa activa.
6. Estem decidits a seguir promovent polítiques que permetin a les persones aconseguir una edat avançada més sanes i amb més seguretat, així com viure amb independència i dignitat.
7. Exhortem que es doni suport a les persones d'edat que necessitin cures. Estem decidits a millorar i fer sostenibles els serveis socials així com l'atenció de la salut i les cures perllongades de les persones d'edat necessitades, especialment de les que optin per romandre a les seves llars.
8. Considerem que l'accessibilitat, la dignitat, els nivells de qualitat i, molt especialment, la protecció contra el maltractament i l'abandó de les persones grans plantegen reptes importants en l'esfera de la prestació de serveis.
9. Som conscients que, en l'actual context de longevitat creixent, ha d'introduir-se més flexibilitat en els processos de transició que té lloc al llarg de la vida entre l'educació, el treball i la jubilació, a fi que cada persona pugui prendre les seves pròpies decisions en matèria de situació familiar i seguretat social.
10. A fi d'impulsar el creixement econòmic en una societat que envelleix, hauríem de treure el màxim partit de l'experiència i la competència que les persones grans han adquirit al llarg de les seves vides.
11. Els productes i serveis que tenen en consideració les preferències i necessitats de les persones grans poden millorar la seva qualitat de vida i contribuir a una vida independent.
12. Ens esforcem per adoptar una perspectiva de l'aprenentatge que tingui en compte la vida sencera i per crear entorns i incentius que promoguin una educació i una formació permanents, perquè els ciutadans de totes les edats i grups socials puguin aconseguir i conservar ocupacions millors.

13. Estem decidits a promoure la solidaritat intergeneracional com un dels principals pilars de la cohesió social i de la societat civil.
14. Som conscients que la investigació és fonamental per al disseny de polítiques i programa eficaços.
15. Les persones que tenen la responsabilitat de cuidar altres persones, avui dia majoritàriament dones, han de rebre suport en el desenvolupament d'aquesta tasca, estar protegides en la marginació en les seves activitats professionals i en els sistemes de protecció social, i tenir accés a informació, oportunitats de formació i períodes de descans.

D'aquesta declaració es pot constatar l'aposta clara i manifesta per l'envelliment actiu, per la visibilitat de les persones grans, per la formació, per la necessitat d'investigar dins d'aquest àmbit o pel treball intergeneracional. A més, aquesta declaració és important no solament perquè sorgeix de diversos estats, sinó perquè es fa a partir d'un coneixement clar de la realitat i de la voluntat política de dur a terme aquest tipus d'actuacions. Només des de la col·laboració entre els estats, la societat civil i les mateixes persones grans serà possible construir una societat sense discriminació per raons d'edat; i això incidirà sobre la política social, sobre la investigació, sobre l'educació permanent, sobre les pensions o sobre la participació real de les persones grans en les seves pròpies decisions.

Diferents autors, però especialment Rowe i Kahn (1999) a través del model d'envelliment reeixit, destaquen tres components que hi contribueixen: baixa probabilitat de malaltia i de malaltia relacionada amb la discapacitat, participació activa en la vida i alt funcionament físic i cognitiu. Com indiquen els autors, envellir amb èxit no és només l'absència de malaltia o el manteniment de les capacitats funcionals, és més aviat la combinació d'aquests fets amb la participació activa en la vida, la qual cosa representa el concepte de forma d'envelliment més completa. Aquests tres components tenen un element en comú en relació amb el fet d'envellir amb èxit: fomentar la presa de decisions personals, ambientals i d'estil de vida, minimitzant la importància de la genètica i influint en els factors de risc que potencien l'aparició i el desenvolupament de la malaltia. En qualsevol cas, una de les principals qüestions de la seva eficàcia té a veure amb el control personal en la presa de decisions que potencien la qualitat de vida.

El compromís i la participació

Reprement el que dèiem sobre potenciar al màxim l'envelliment actiu mitjançant el desenvolupament d'activitats físiques, cognitives i socials, cal dir que alguns treballs destaquen la importància de dur a terme activitats que repercutixin en el benestar. Així, per exemple, Zedlewski i Butrica (2007) en un treball en el qual es pregunten si estem aprofitant al màxim

el potencial de les persones grans, responen que el compromís, tant a nivell laboral com en activitats de voluntariat formal en alguna organització en les edats més avançades, beneficia de manera significativa la salut i el benestar dels voluntaris. També beneficia l'organització que compta amb ells, les persones a les quals serveixen aquestes organitzacions i l'economia. Els qui regularment treballen o fan voluntariat tenen més bona salut i viuen més, gràcies als ambients estimulants en els quals es mouen i també al fet de tenir un propòsit en la vida.

En aquest treball les autores mostren els resultats de la revisió de deu estudis publicats entre el 1999 i el 2007, que documenten l'associació positiva i significativa entre l'activitat de voluntariat i el decrement de la mortalitat i la depressió, la millora de la salut i de la força, més felicitat i la millora de l'habilitat cognitiva. En vista d'aquests resultats, les autores defensen els avantatges del manteniment de la vinculació i el compromís social i laboral en les persones grans. Pel que fa a l'exercici del voluntariat, la millora de la salut mental i física redueix potencialment els costos en la salut pública i a més beneficia els qui reben els serveis que proporcionen les persones grans. En l'àmbit laboral, el fet d'invertir a formar les persones grans perquè facin una nova feina i perquè disposin d'oportunitats de voluntariat aporta beneficis de tipus personal, comunitari i nacional.

Un dels resultats destacables de la implicació o la participació personal és la vinculació amb xarxes socials, especialment en un moment de la vida en el qual els principals vincles amb les xarxes es van afeblint i perdent, tant pel que fa a la parella i la família, com els amics o la feina. Les xarxes socials són un component molt important de suport i integració social i, per tant, un component molt important en la qualitat de vida (Orte i Vives 2006). D'acord amb aquesta qüestió i tal com diu Swindell (2009),⁸ a propòsit d'un estudi sobre formes de vida i convivència —dut a terme per Dorling i col·laboradors el 2008 per a la BBC, titulat en l'idioma original *Changing UK: the way we live now*—, no només es tracta de la debilitació dels llaços socials a causa de la pèrdua o desvinculació per raons laborals o familiars, també per les formes de vida i convivència actual. L'estudi de Dorling compara els índexs de solitud dels ciutadans del Regne Unit entre el 1971 i el 2001, mostrant a través de mapes les dades que reflecteixen l'important augment de l'aïllament i de l'anomia o sentit d'alienació i pèrdua de propòsit en la vida dels ciutadans del Regne Unit en el període analitzat.

L'aprenentatge al llarg de tota la vida, l'autocura i les universitats de persones grans

El que hem dit sobre els avantatges del compromís en activitats que potencien la participació i la satisfacció, tant en l'àmbit laboral com en l'exercici del voluntariat, és aplicable a l'aprenentatge. La realització d'activitats d'aprenentatge permanent també

⁸ <http://www3.griffith.edu.au/03/u3a/research_reports.php>.

ha demostrat importants beneficis personals i socials en totes les edats i, a més, potencia l'exercici de la ciutadania activa. Amb tot, i com recull un altre apartat, malgrat els avantatges i resultats de l'aprenentatge al llarg de tota la vida quant a la qualitat de vida, l'increment d'independència i l'envelliment productiu, la participació en l'aprenentatge per part de les persones grans encara és limitada. Tant si es tria el criteri de grup d'edat en comparació altres grups de menys edat, com si es té en compte la major necessitat per les raons de poca formació, major expectativa de vida, ampliació de l'edat de jubilació, poques habilitats en l'ús de les tecnologies de la informació i de la comunicació, més necessitat de suport social i, en definitiva, la necessitat de formar part de manera activa de la societat del coneixement, les raons són variades; hi ha raons històriques, culturals i econòmiques en general, les quals també tenen a veure amb barreres de diferent tipus com la falta de temps, sobretot per raons laborals o compromisos familiars, la falta d'informació sobre aquestes accions i programes, estructures educatives insuficients i altres qüestions lligades a l'economia personal o fins i tot actitudinals.

És per això que cada vegada és més important conèixer les necessitats d'aquest col·lectiu en l'àmbit educatiu i també ho és donar a conèixer la importància estratègica d'invertir en formació. Es tracta de mantenir la salut al màxim de temps possible, facilitant l'autocura, la participació i la presa de decisions informades en relació amb el mateix procés d'envellir. Tot i que ja hem dit que l'aprenentatge permanent pot dur-se a terme amb diferents propòsits de tipus intel·lectual, relacionats amb l'acreditació, la interacció social, la formació laboral o la participació civil, l'aprenentatge en els adults més grans sol dur-se a terme sobretot per raons de desenvolupament personal.

Per això, val la pena destacar les accions educatives de tipus no vocacional destinades a aquest col·lectiu, que s'estan duent a terme a Europa i en la majoria de països del món de manera molt reeixida, tot i que encara no sigui un projecte universal de què puguin beneficiar-se totes les persones que podrien fer-ho per raons d'edat, d'interès i de necessitat. Ens referim als programes educatius per a persones grans, que en molts llocs es coneixen com a universitats de tercera edat, si bé algunes han anat canviant la seva denominació des de la seva creació. Encara que ens centrem a Europa, cal dir que l'inici d'aquest tipus de programes més o menys amb els mateixos objectius, característiques i població destinatària, es pot situar a la ciutat de Nova York l'any 1962, sota els auspicis de l'Escola d'Investigació Social, amb el nom d'instituts d'aprenentatge en el retir (ILR). Ara es coneixen com a instituts d'aprenentatge al llarg de la vida (ILL) fonamentalment als Estats Units i al Canadà, encara que en alguns llocs d'Europa també podem trobar denominacions semblants. Molts d'aquests instituts estan vinculats a universitats, es troben al mateix campus i tenen accessibilitat a les instal·lacions universitàries. D'altres no estan vinculats a universitats i tenen un funcionament més autònom i basat en l'intercanvi d'informació, l'autoajuda i un fort component de voluntariat i de sentit d'organització. Utilitzen nomenclatures diferents, en molts casos el nom de la institució que els dona

suport. És el cas, per exemple, dels més de 120 (en l'idioma original) *Osher lifelong learning institutes* (OLLI), en diferents campus de l'Amèrica del Nord, patrocinats per la Fundació de Bernard Osher, una organització filantròpica amb seu a San Francisco. Aquests instituts estan connectats a la universitat en què se situen els programes destinats a adults més grans de cinquanta anys amb cursos molt variats i en reben suport.

De tota manera, és a Europa on es localitzen els dos models d'universitats de tercera edat que han tingut més impacte. Probablement perquè, encara que van sorgir més d'una dècada després que els instituts d'aprenentatge en el retir, tant les seves repercussions com la seva extensió a Europa i en altres llocs del món va tenir lloc de manera molt ràpida, al contrari que els instituts d'aprenentatge en el retir americans, que ho van fer d'una manera més lenta. Es tracta del model francès (*université du troisième âge*, UTA) i del model britànic (*the university of the third age*, O3A). Són models que s'han iniciat i desenvolupat d'una manera diferent, encara que amb molts elements en comú, fonamentalment el mateix objectiu de possibilitar l'aprenentatge permanent de les persones més grans. Fins i tot ara les sigles també són intercanviables, encara que en els inicis eren una marca de distinció entre tots dos models.

El model més conegut i que ha tingut més impacte és el de les *universités du troisième âge*, iniciat i desenvolupat per Pierre Vellás, professor d'Economia Política de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, a partir de l'engegada d'un curs d'activitats d'estiu per a persones grans jubilades. Es va dur a terme al campus de la seva universitat el 1972, amb una conferència setmanal sobre una temàtica molt interessant per a l'alumnat, grups de discussió, seminaris i activitats lúdiques i la utilització dels recursos i espais de la Universitat. A partir de l'interès suscitat en l'alumnat per la continuïtat i l'ampliació d'aquestes activitats, el 1973, aquest moment va ser l'inici de la programació del que seria la primera universitat de tercera edat a Tolosa de Llenguadoc, amb una programació d'activitats educatives i culturals de durada anual, impartida al llarg de la setmana (Morris 1984, a Huang 2006). Així doncs, la primera *université du troisième âge* va néixer vinculada a la Universitat, tant a nivell d'ubicació com pel que fa al professorat i a l'atenció a la qualitat dels continguts impartits. El sistema dut a terme és especialment interessant; consisteix fonamentalment en activitats basades en l'interès dels participants i un ensenyament-aprenentatge de tipus actiu i participatiu, combinat amb activitats recreatives. A partir d'aquest moment, l'expansió d'aquesta fórmula, tant a França com en molts països del món, ha estat molt important. Encara que en l'àmbit organitzatiu no tenen un sistema únic, la majoria són entitats independents i autònomes, però vinculades a universitats d'una manera o altra i també als departaments de benestar social nacional o local. També estan integrades dins associacions com la UFUTA (Union Française des Universités de Tous Âges)⁹ a França o l'AIUTA (Association Internationale des Universités du Troisième Âge)¹⁰

⁹ <<http://www.ufuta.fr/pres.php>>.

¹⁰ <<http://www.aiuta.org>>.

de tipus internacional, la qual cosa també ha contribuït de manera important a la seva gran expansió.

En el cas del model britànic, l'origen també és el de les universitats de tercera edat franceses que, a partir d'aquest model, en van crear un de propi. Un model diferent, no tant en els aspectes que es refereixen a l'oferta d'activitats educatives, culturals i recreatives i, per tant, al foment de la vinculació, la participació i l'interès per aprendre de les persones grans a les quals es dirigeix, com pel que fa als aspectes organitzatius, de dependència econòmica i fins i tot política i administrativa. Probablement aquest fet té a veure amb la formació i la trajectòria del seu fundador, Peter Laslett, historiador i membre destacat del Trinity College de Cambridge, una persona defensora del moviment per ampliar l'accés a l'educació per a tothom, que va inspirar la creació de l'Open University el 1969 i de la Universitat de Tercera Edat (O3A), moviment educatiu per a persones grans en edat de jubilació, el 1982. Així doncs, el primer projecte d'universitat de tercera edat al Regne Unit es va iniciar a Cambridge en 1982.¹¹ Amb uns principis de partida diferents als de les universitats de tercera edat franceses, perquè la persona gran és el centre actiu del projecte des de la perspectiva de l'ensenyament-aprenentatge, amb un rol actiu com a professor i com a alumne. L'alumnat és qui decideix els temes que vol estudiar, l'organització i el finançament i qui imparteix l'ensenyament. El sistema és fonamentalment interactiu i les activitats que s'hi ofereixen són tant acadèmiques com socials, esportives i recreatives. Funcionen de manera autònoma i sense l'ajuda financera de l'estat. Els programes es desenvolupen en diferents llocs i espais de la comunitat. Des de la seva creació, aquest projecte també s'ha estès al Regne Unit i a altres països del món. Probablement hi ha contribuït el fet que tinguin un òrgan de representació nacional al Regne Unit (The Third Age Trust O3A)¹² i que estiguin vinculades a associacions internacionals com la mateixa AIUTA.

Amb tot, i encara que aquests dos models són els que han tingut més repercussió i han donat lloc a la creació de molts altres programes educatius destinats a l'aprenentatge permanent de les persones grans, amb aquesta mateixa filosofia o una de nova, existeixen altres models. És el cas d'Espanya on, si bé existeixen aules de tercera edat, també organitzades i federades, com la Confederació Espanyola d'Aules de Tercera Edat (CEATE),¹³ han sorgit altres projectes formatius generats a la mateixa universitat, els anomenats *programes universitaris de persones grans*, que des del seu naixement en la dècada dels anys noranta han tingut un gran èxit i s'han disseminat per totes les universitats espanyoles. Encara que cada programa és propi i característic de la universitat, rep suport econòmic dels governs autonòmics i/o locals. També en aquest cas estan organitzats en l'Associació Estatal de Programes Universitaris per a Persones Grans (AEPUM).¹⁴ En el conjunt d'Europa

¹¹ <<http://www.u3ac.org.uk>>.

¹² <<http://www.u3a.org.uk>>.

¹³ <<http://www.ceate.es>>.

¹⁴ <<http://www.aepumayores.org>>.

existeixen altres fórmules d'educació de persones grans en les quals es combinen diverses possibilitats formatives, per exemple programes intergeneracionals amb alumnes regulars a temps parcial, com a Àustria, Alemanya i Bèlgica, i programes que combinen activitats destinades a les persones grans però que també tenen una part intergeneracional amb alumnat regular com a Alemanya, Escòcia i Polònia. En definitiva, projectes que s'han anat adaptant a la idiosincràsia de cada país en el qual s'han desenvolupat.

Les iniciatives europees per millorar les competències i prevenir l'exclusió social

A Europa, potenciant el partenariat entre països de la Unió, el programa Grundtvig¹⁵ inclòs en les iniciatives de la Comissió Europea en el programa d'aprenentatge al llarg de tota la vida és digne d'esment. Es va iniciar l'any 2000 i el seu objectiu és que els adults grans puguin millorar els seus coneixements i competències al llarg de la vida. Se centra en totes les accions d'educació continuada no vocacional, d'adults en risc d'exclusió social i persones grans, amb l'objectiu que puguin accedir a noves oportunitats d'aprenentatge.

Pel que fa a les accions dutes a terme mitjançant aquest programa, han quedat recollides en els documents generats en la conferència titulada, en l'idioma original, «Grundtvig, a decade of European innovation in adult learning»¹⁶ (Brussel·les, gener de 2010). Volem destacar alguns aspectes relacionats amb les dificultats que alguns grups socials més marginals, incloent-hi les persones grans, afronten per accedir a l'aprenentatge, a les quals es dirigeixen les accions del programa Grundtvig, amb la mirada dirigida als objectius de Lisboa i tenint en compte les dificultats especials de les persones més grans de quaranta-cinc anys perquè els sistemes de formació encara estan àmpliament focalitzats en l'educació i formació de les persones joves.

De fet, les dades aportades per un dels grups de treball centrat en l'educació d'adults dels ciutadans més grans fan referència a l'educació i l'envelliment a Europa, i mostren aquestes dificultats:

- El descens en un 15% del nombre de joves europeus de fins a vint-i-quatre anys.
- L'augment fins al doble de les ràtios de dependència actual es donarà el 2060 als 27 països de la UE.
- El descens de la proporció de persones en edat de treballar (de quinze a seixanta-quatre anys) respecte al nombre de persones de seixanta-cinc o més anys. De quatre persones

¹⁵ <http://ec.europa.eu/education/programmes/llp/grundtvig/index_en.html>.

¹⁶ <http://ec.europa.eu/education/grundtvig/doc1974_en.htm>.

en edat de treballar per cada persona de seixanta-cinc o més anys es passarà a dues per cada una el 2060.

- L'edat mitjana dels ciutadans europeus serà de 47,9 anys el 2060.
- El descens de la participació en educació i formació a mesura que augmenta l'edat (14% el 2003 en el grup de vint-i-cinc a vint-i-nou anys i 4% en el grup de cinquanta-cinc a seixanta-cinc anys).
- Als 27 països de la UE el 40,4% de les persones d'edat entre cinquanta-cinc i seixanta-quatre anys no té una qualificació superior a la de secundària. En nou països és superior al 50%. Si són més grans de seixanta-cinc anys, el percentatge és de 62% i a sis països del 80%.

La participació en l'aprenentatge disminueix amb l'edat. Segons les dades de NIACE del 2009, a Anglaterra el 64% de les persones de divuit a vint-i-quatre anys i el 44% de les persones de vint-i-cinc a quaranta-nou anys van informar de la seva actual o recent participació en l'aprenentatge, comparat amb el 30% de les de cinquanta a setanta-quatre anys, i el 13% de les de setanta-cinc i més anys.

L'anàlisi de les tendències de la participació en l'aprenentatge dels últims deu anys també és molt important, especialment perquè posa de manifest les dificultats d'accés a l'educació permanent. Són les següents (NIACE 2009):

1. La participació està molt relacionada amb la classe social. Com més gran és la posició socioeconòmica, més probable és la participació en l'aprenentatge.
2. La vinculació a la feina també hi apareix contínuament com un factor de gran importància. Fins i tot el fet d'estar en un nivell laboral baix proporciona una millor oportunitat d'aprenentatge que el fet d'estar fora del mercat de treball.
3. La participació està relacionada amb l'edat. L'edat està relacionada amb el major descens de la participació, molt més alt del que podria explicar-se per qualsevol disminució en la capacitat individual relacionada amb l'edat.
4. Tenir una discapacitat és un obstacle important per a la participació.

D'acord amb aquestes dades, la Comissió Europea va publicar diversos documents (el 2006 i 2007, amb els títols respectivament, en l'idioma original, *It is never too late to learn* i *It is always a good time to learn*), en els quals es posa de manifest la importància com a grup diana dels grups més desfavorits i més allunyats de les possibilitats que ofereix

l'aprenentatge al llarg de tota la vida. Així doncs, aconseguir que tots els grups d'adults estiguin més ben informats sobre les oportunitats d'educació i formació i assegurar que els responsables polítics i professionals estiguin més ben informats dels resultats més recents i de les bones pràctiques en aquest àmbit s'està convertint en una prioritat clau i especialment pel que fa als grups de persones que hi tenen més dificultats d'accés.

El paper de la investigació en la promoció de l'envelliment actiu

La posada en marxa del Programa envellir (Growing older programme),¹⁷ desenvolupat a la Gran Bretanya des de la segona meitat dels anys noranta i dirigit pel professor Alan Walker de la Universitat de Sheffield, és una de les expressions més significatives de la coordinació entre la investigació gerontològica, les institucions públiques, la societat civil organitzada i el desenvolupament de programes d'actuació sobre les persones grans que incrementin la seva qualitat de vida. Aquest programa, el Programa envellir, *Growing older programme* (GO), consisteix en un total de vint-i-quatre projectes d'investigació, centrats en la millora de la qualitat de vida de les persones grans. Formen part d'un projecte engegat per l'Economic and Social Research Council (ESRC), que té dos objectius molt concrets: en primer lloc, l'estudi de la qualitat de vida des d'un punt de vista multidisciplinari i, en segon lloc, la promoció de polítiques i pràctiques en matèria d'envelliment. Es tracta, en qualsevol cas, de possibilitar que les persones grans gaudeixin d'una vida activa, independent i segura, en què tots els membres de la societat, independentment de la seva edat, siguin valorats i cadascun tingui l'oportunitat de desenvolupar plenament el seu paper social.

En qualsevol cas, amb aquest programa s'intenta començar a donar resposta a uns dels reptes més importants que tenen plantejades les societats més desenvolupades amb relació a l'increment del nombre de persones grans, l'increment de l'esperança de vida de la població i l'augment del nombre de persones grans dependents. La manera com les administracions públiques, la societat civil en el seu conjunt i les persones grans mateixes donin resposta a aquest reptes condicionarà el futur no solament d'aquest col·lectiu de persones grans, sinó de la cohesió social i el manteniment del pacte intergeneracional que existeix en l'actualitat. Tanmateix, donar resposta a aquests reptes implica canvis polítics, socials, econòmics, actitudinals; implica incorporar les noves tecnologies a les polítiques i als programes per a aquest sector de població; implica ser capaços de reflexionar sobre les noves formes de jubilació, de posar en marxa programes de jubilació flexible, de canviar les relacions entre el treball i la jubilació, implica ser capaços de facilitar que les persones grans puguin conèixer els programes de voluntariat i participar-hi, així com els programes d'autoajuda, d'assessorament econòmic, etc. Implica, doncs, una nova concepció de les persones grans i de les seves relacions amb la societat i amb el poder polític.

¹⁷ Observatorio de Personas mayores (IMSERSO). «Envejecer en el siglo XXI». *Boletín sobre el envejecimiento. Perfiles y Tendencias*, núm. 21 (febrer de 2006). <<http://www.imsersomayores.csic.es>>.

En tot cas, el que resulta evident, d'acord amb el que planteja el Programa envellir, és la necessitat que s'estableixi un gran acord entre els poders públics, els centres de recerca i de formació i el conjunt de la societat civil, amb la participació activa del sector de la gent gran, amb l'objectiu d'ajuntar esforços, definir polítiques i establir responsabilitats amb relació a aquest sector de població.

Una relació de diversos projectes d'investigació que tenen com a objectiu millorar la qualitat de vida de les persones grans i, per tant, la seva participació i visibilitat social, ens pot ajudar a comprendre l'abast d'aquest programa, coordinat pel professor A. Walker:

1. Anàlisi de les percepcions de la qualitat de les persones grans fràgils durant i després del seu ingrés a centres institucionals.
2. Qualitat de vida de les persones grans saludables: entorn residencial i processos de comparació social.
3. Qualitat de vida i suport social en persones de diferents grups ètnics.
4. Qualitat de vida i funció cognitiva en la vida real.
5. Creences religioses i sentit existencial en la vellesa: l'experiència de parelles grans en dol.
6. Experiència de persones grans en treballs remunerats.
7. Homes grans, els seus àmbits socials i estils de vida saludables.
8. Persones grans en barris deprimits: exclusió social i qualitat de vida en la vellesa.
9. Persones grans que no poden sortir de casa: relacions entre identitat, autoestima i ocupació de serveis assistencials.
10. Persones grans i educació continuada: opcions i experiències.
11. Ser padrins: el seu significat i la contribució a la vida de les persones grans.
12. Soledad, aïllament social i viure tot sol en la vellesa.
13. Transport i envelliment: ampliar la qualitat de vida de les persones grans mitjançant el transport públic i privat.
14. Valoració de la importància de la reminiscència en la qualitat de vida de les persones grans.

15. Vides i veus de dones grans: participació i política a Sheffield.

Es tracta, doncs, d'una sèrie d'investigacions en les quals la qualitat de vida, les desigualtats, la tecnologia i la seva funcionalitat, la família i les xarxes de suport, la formació i l'educació, i la participació de la vellesa són els eixos fonamentals; uns eixos fonamentals que han de fonamentar el desenvolupament de polítiques concretes per a les persones grans. Unes investigacions que, en definitiva, pretenen relacionar la investigació amb les necessitats de la població de persones grans.

En aquesta mateixa perspectiva, també, resulta interessant analitzar els diversos programes marc d'investigació de la Unió Europea. Així, hem d'assenyalar que el tema de l'envelliment està present en una sèrie d'àrees temàtiques, per exemple, al VI Programa marc: a) ciències de la vida, genòmica i biotecnologia aplicada a la salut; b) tecnologies de la societat de la informació, i c) els ciutadans i el govern en una societat basada en el coneixement. En aquest mateix context, cal dir que el VII Programa marc (2007-2013) segueix la mateixa línia que els anteriors programes europeus d'investigació. D'aquesta manera, cal assenyalar que el tema de l'envelliment es planteja des de la multidisciplinarietat i des de la idea de la qualitat de vida.¹⁸ En qualsevol cas, una qüestió que cal esmentar és la importància de la investigació tecnològica en tot el que suposa la millora de la qualitat de vida de les persones grans.

Per tant, el que resulta evident és que la importància social, política i econòmica de les persones grans, la creixent visibilitat d'aquest col·lectiu i la seva diversitat cultural, demogràfica i social està tenint com a conseqüència, entre altres coses, la seva especificitat en els treballs d'investigació que s'impulsen, tant des de les institucions públiques com des de les entitats i empreses privades. Una investigació que aposta per la millora de la qualitat de vida d'aquesta població i en què la participació de les persones grans juga un paper fonamental. En definitiva, una investigació de la promoció de l'envelliment actiu.

El futur de l'aprenentatge permanent en el col·lectiu de persones grans

Podem plantejar aquest futur des de diversos punts de vista, per exemple, pel que fa a nous continguts, plataformes i sistemes que permetin millorar la vida quotidiana de les persones grans mitjançant l'accés a la formació permanent a través de les tecnologies de la informació i de la comunicació (TIC), amb l'objectiu d'evitar l'exclusió social i fomentar el fet que puguin formar part de la xarxa social. També perquè puguin portar a terme activitats de la vida diària, la gestió de l'economia, el control de la salut, el manteniment

¹⁸ Observatorio de Personas Mayores (IMSERSO). «Redes y programas europeos de investigación VI Programa marco de la Unión Europea (2002-2006)». *Boletín sobre el Envejecimiento. Perfiles y Tendencias*, núm. 29 (juliol de 2007). <<http://www.imsersomayores.csic.es>>.

de contactes, l'accés a béns i serveis, en definitiva, totes aquelles funcions per a les quals habitualment s'utilitzen aquestes tecnologies i que fomenten la vida independent. En aquesta línia, és important continuar desenvolupant i generalitzant programes d'aprenentatge permanent en les TIC, o incloure-les a la programació —com ja fan la majoria de programes de formació permanent destinats a persones grans— que les faci fàcils i accessibles i que en permeti descobrir els avantatges de l'ús.

D'acord amb aquesta qüestió, hem parlat sobre la importància i l'eficàcia de la interconnexió entre programes de formació permanent de persones grans, que possibiliten el desenvolupament de noves experiències d'aprenentatge. Així, per exemple, es busquen solucions per fer arribar els programes d'aprenentatge permanent a les persones que per diverses raons geogràfiques, de salut, familiars, etc., no poden desplaçar-se. Sobre aquest tema, i per iniciativa d'un grup d'O3A, el 1999 es va crear la primera O3A en línia,¹⁹ fundada pel Govern Australià com a projecte de les Nacions Unides, utilitzant el model d'autoajuda de l'O3A presencial (l'administració i l'ensenyament són duts a terme per voluntaris). A partir del 2002 la Universitat de Griffith, a Brisbane, dona suport al programa mitjançant les plataformes pròpies de la Universitat (Swindell 2002).

En aquesta mateixa línia, s'han desenvolupat diversos projectes d'intercanvi en línia entre diferents O3A del món, com ara World U3A, que va sorgir com a grup internacional en el context del Third Age Trust del Regne Unit. En aquest moment és un lloc de trobada virtual entre O3A de tot el món, que proporciona diferents serveis de tipus tecnològic, en l'àmbit de projectes de tipus internacional amb objectius comuns i que també organitza diferents esdeveniments internacionals en línia.²⁰

Acostar els programes d'aprenentatge permanent a totes les persones grans requereix, d'entrada, entendre aquest aprenentatge com un dret. Aleshores, és possible pensar i desenvolupar iniciatives creatives i innovadores com les que acabem d'esmentar, les quals permeten a les persones grans accedir als beneficis de l'educació en qualsevol situació. Una experiència molt interessant en aquesta línia és la que es porta a terme en centres residencials per a persones grans (Aldridge 2009), amb l'objectiu que les persones que viuen en centres d'atenció i que habitualment no accedeixen a aquestes experiències puguin també beneficiar-se i obtenir els mateixos avantatges d'aquest aprenentatge que altres persones de la mateixa edat.

Les possibilitats de desenvolupar nous projectes d'aprenentatge permanent són molt àmplies i és important tenir en compte les peculiaritats i els interessos de l'alumnat i també els mitjans pels quals pot ser viable la difusió i la implementació dels programes en qüestió, en qualsevol situació. Les persones nascudes durant el *boom* de natalitat estan

¹⁹ <<http://www3.griffith.edu.au/03/u3a>>.

²⁰ <<http://worldu3a.org>>.

començant a jubilar-se i han passat una gran part de la seva vida fora del context laboral, en una situació inicial de pèrdua des del punt de vista econòmic, d'estatus, de propòsit en la vida i també de salut i de relacions socials. Ja hem dit que l'aprenentatge permanent és una estratègia que produeix molts beneficis en la salut i en la qualitat de vida i que, per això, ha de ser una estratègia d'elecció de les polítiques en relació amb l'envelliment. L'envelliment no és una malaltia, però pot ser-ho, la deterioració pot accelerar-se o pot desaccelerar-se. Ja hem assenyalat la importància de prendre el control de la pròpia vida amb decisions que permetin triar comportaments més eficaços en relació amb el manteniment de la salut i la prevenció de les malalties.

Hi ha d'haver un currículum propi per a la jubilació?

La resposta sens dubte és que sí, tot i que ja hem dit que els camins per a la participació són variats i moltes vegades produeixen els mateixos resultats. És evident que mitjançant la formació permanent és possible cobrir la majoria de necessitats que es presenten a partir de l'entrada al grup de persones grans i més grans. S'han d'anar introduint millores als objectius d'aprenentatge dels programes, als continguts, a la manera com es duen a terme i es divulguen, als procediments d'ensenyament-aprenentatge. En efecte, i l'experiència ha anat facilitant aquesta tasca. Amb tot, l'aprenentatge permanent va més enllà de la millora en una experiència concreta, per molt àmplia que sigui i per molts beneficiaris que tingui actualment. Té a veure amb el dret a l'educació i amb les aspiracions de desenvolupament de la ciutadania. Les situacions de partida i d'arribada són molt variades i, per això, és important que les persones i institucions implicades comparteixin el coneixement.

Una proposta interessant és la duta a terme per l'Institut Nacional d'Educació Contínua d'Adults (NIACE, en l'idioma original), a partir de l'estudi realitzat l'any 2007 mitjançant una enquesta, sobre el futur de l'educació permanent al Regne Unit. En aquesta investigació es va tenir en compte l'opinió de diferents experts del govern, l'empresa, la universitat, els sindicats, les organitzacions públiques, el tercer sector i l'alumnat.²¹

A partir de l'estudi, el NIACE planteja deu propostes per afrontar el futur de l'educació permanent, tenint en compte la realitat demogràfica actual i les previsions fins al 2020. En una societat que envelleix i enfront de la varietat dels patrons d'ocupació, els joves triguen més temps a assentar-se en els llocs de treball i les persones grans triguen més temps a deixar la feina (2009). Així doncs caldria:

1. Basar la política de l'aprenentatge permanent en un nou model de la vida educativa, amb quatre etapes clau (fins a vint-i-cinc anys, de vint-i-cinc a cinquanta anys, de

²¹ <www.lifelonglearninginquiry.org.uk>.

cinquanta a setanta-cinc anys, més de setanta-cinc anys), tenint en compte dues tendències principals: l'envelliment de la societat i els patrons canvians de l'activitat remunerada i no remunerada.

2. Reequilibrar els recursos públics i privats de manera justa i assenyada a través de les diferents etapes de la vida. Distribuir els recursos d'acord amb els canvis en el context econòmic i social.
3. Crear un sistema de drets en relació amb l'aprenentatge com a factor clau per reforçar l'elecció i la motivació per aprendre.
4. Flexibilitzar l'aprenentatge a través del sistema de crèdits i el foment dels estudis a temps parcial, adequat al seu finançament.
5. Millorar la qualitat del treball, apostant, no tant per la quantitat de competències, com per la seva utilització eficaç.
6. Construir un currículum marc per a les capacitats dels ciutadans. Es proposa crear un marc comú d'oportunitats d'aprenentatge que afavoreixi que els ciutadans tinguin més control sobre les seves vides. Inicialment se'n proposen quatre: digital, de salut, financer i cívic i d'ocupabilitat.
7. Ampliar i enfortir la capacitat d'aprenentatge permanent en l'àmbit laboral prestant més suport a les organitzacions que la proporcionen.
8. Apostar per la responsabilitat local vinculada a les ofertes d'aprenentatge permanent.
9. Disposar d'estratègies nacionals d'aprenentatge permanent coherents.
10. Crear un sistema intel·ligent que reculli la informació i la sotmeti a una avaluació rigorosa.

Compartim les propostes; la formació permanent ha de formar part dels objectius de desenvolupament dels membres d'una comunitat, d'un país. Bona part dels programes als quals s'ha fet referència estan, sens dubte, aportant molts beneficis a les persones que els segueixen. És important que l'educació per a tothom sigui possible, per això, disposar d'objectius en funció de les necessitats sens dubte és una tasca de futur.

En aquesta reflexió sobre el futur serà important i necessari, entre altres coses, fer una redefinició dels programes universitaris actuals, uns programes universitaris que han de fer un canvi des del punt de la perspectiva de la normalitat, de la integració real sobre els estudis universitaris, de la institucionalització universitària, de la integració dins

l'espai europeu d'ensenyament superior. És l'hora de fer els canvis necessaris d'acord amb les línies generals de l'aprenentatge al llarg de tota la vida, amb la filosofia de la societat del coneixement, i amb les noves necessitats i demandes actuals i futures de les persones grans.

Referències bibliogràfiques

Aldridge, F. (2009). *Enhancing informal adult learning for older people in care settings*. Leicester, Regne Unit: National Institute of Adult Continuing Education (NIACE).

Comissió de les Comunitats Europees (2006). *It's never too late to learn*. Obtingut el 15 d'abril de 2011, de http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/es/com/2006/com2006_0614es01.pdf

Comissió de les Comunitats Europees (2007). *It's always a good time to learn*. Obtingut el 15 d'abril de 2011, de <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/es/com/2006>

Comissió Econòmica de les Nacions Unides per a Europa (CEPE). (2007). *Declaración Ministerial de León. Una Sociedad para todas las edades. Retos y oportunidades*. Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales, Obtingut el 6 de juny de 2011, de <http://www.imsersomayores.csic.es/documentacion/biblioteca/registro.htm?id=52313>

Dorling, D., Vickers, D., Thomas, B., Pritchard, J., i Ballas, D. (2008). *Changing UK: The way we live now*. Obtingut el 15 d'abril de 2011, de <http://sasi.group.shef.ac.uk/research/changingUK.html>

Huang, Chin-Shan (2006). «The university of the third age in the UK: an interpretive and critical study». *Educational Gerontology*, 32:10, 825-842.

McNair, S. (2009). *Demography and lifelong learning*. Leicester: NIACE.

National Institute of Adult Continuing Education (2009). *Learning through life*. Leicester: NIACE.

Orte, C.; Vives, M. (2006). «Apoyo social, calidad de vida y programas universitarios para mayores». A: C. Orte (coord.). *El aprendizaje a lo largo de toda la vida*, (pàg. 263-311). Madrid: Dykinson.

Rowe, J. W., i Kahn, R. L. (1999). *Successful aging*. New York: Dell Publishing.

Swindell, R. (2002). «U3A Online: a virtual university of the third age for isolated older people». *International Journal of Lifelong Education*, 21:5, 414-429.

Zedlewski, S., i Butrica, B. (2007). Are we taking full advantage of older adults potential? *Perspectives on Productive Aging, The Urban Institute*. Number 9. Obtingut el 6 de juny de 2011, de http://www.urban.org/UploadedPDF/411581_adult_potential.pdf

Autors

CARMEN ORTE SOCIAS

Santander (Cantàbria). Llicenciada en Psicologia i doctora en Ciències de l'Educació. Catedràtica d'universitat de Pedagogia de la Inadaptació Social del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques de la UIB. Està especialitzada en temes d'inadaptació social, en els quals desenvolupa la seva tasca docent i d'investigació des de l'any 1987. Ha dirigit i dirigeix projectes de R+D i altres projectes de tipus educativsocial, sobre els quals ha realitzat diverses publicacions en l'àmbit nacional i internacional. Des de l'any 2003 és investigadora principal en diverses investigacions competitives sobre la prevenció del consum de drogues i l'educació per a la competència familiar del Ministeri de Ciència i Tecnologia. És consellera del Consell Econòmic i Social de les Illes Balears. És la directora de la Universitat Oberta per a Majors de la UIB i de l'Oficina per a Programes Universitaris de la UOM. És la directora de la Càtedra d'Atenció a la Dependència i Promoció de l'Autonomia Personal.

MARTÍ X. MARCH CERDÀ

Va néixer a Pollença (Mallorca) el 1954. És llicenciat i doctor en Ciències de l'Educació per la Universitat de Barcelona. És catedràtic d'universitat de Sociologia de l'Educació i Pedagogia Social de la UIB. Està especialitzat en avaluació de programes educatius i socials, estudis sociològics de l'educació i pedagogia social en els diversos àmbits, i ha fet diverses publicacions, comunicacions i ponències en congressos, etc. sobre aquests temes. És professor de Gerontologia Educativa del grau d'Educació Social. Ha estat director del Departament de Ciències de l'Educació de la UIB durant diversos anys, director del Departament de Pedagogia i Didàctiques Específiques, director general d'Universitat del Govern de les Illes Balears i vicerector primer de Planificació i Coordinació Universitària de la UIB. També ha estat vicepresident de la Societat Iberoamericana de Pedagogia Social. És director i coordinador de l'Anuari de l'Educació de les Illes Balears.